

**Bulgarian
Numismatic
Journal**

**МОНЕТНИЯТ ТИП „САТИР /
ВДЛЪБНАТ КВАДРАТ”
В МОНЕТНАТА ЦИРКУЛАЦИЯ
НА ЮГОЗАПАДНА ТРАКИЯ**

ИЛЯ ПРОКОПОВ

THE COIN TYPE “SATYR / INCUSE SQUARE” IN THE
COIN CIRCULATION OF SOUTHWESTERN THRACE

ILYA PROKOPOV

DOI: 10.5281/zenodo.15521265

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>.

<https://bulgnj.com>

ISSN: 2815-4827

Монетният тип „Сатир / вдлъбнат квадрат” в монетната циркулация на Югозападна Тракия

Иля ПРОКОПОВ

Югозападен университет „Неофит Рилски”,
ilya.prokopov@gmail.com
ORCID: 0009-0009-7305-795X

THE COIN TYPE “SATYR / INCUSE SQUARE” IN THE COIN CIRCULATION OF SOUTHWESTERN THRACE

Ilya PROKOPOV

South-West University “Neofit Rilski”,
ilya.prokopov@gmail.com
ORCID: 0009-0009-7305-795X

Abstract: The “Satyr / incuse square” coin type was the first mass-produced coin in the circulation of Western Thrace at the end of the 6th and the beginning of the 5th century BC. The discovered coins show traces of active participation in the coin circulation. In addition to wear, fragmentation and perforation are observed. Their mixing with later coin types suggests a long period of use. This paper proposes the future realization of a comprehensive study of this coin type. Since it is the earliest mass-produced type, its study can serve as a model for handling all other types with a tangible quantitative presence in coin circulation. The author suggests the following directions for work in an interdisciplinary team: establishing the issuer; tracing the distribution to the south, southeast, and southwest; coordinating the finds on the map; die-study for each of the types; researching the elemental composition and technological features; establishing the origin of the metal for the different types of coins; studying the possibility of the existence of local coin mints, etc.

Keywords: Coin circulation; Satyr / incuse square” coin type; Coin hoard; Denomination; Iconography; Stater; Drachma; 1/6 Stater.

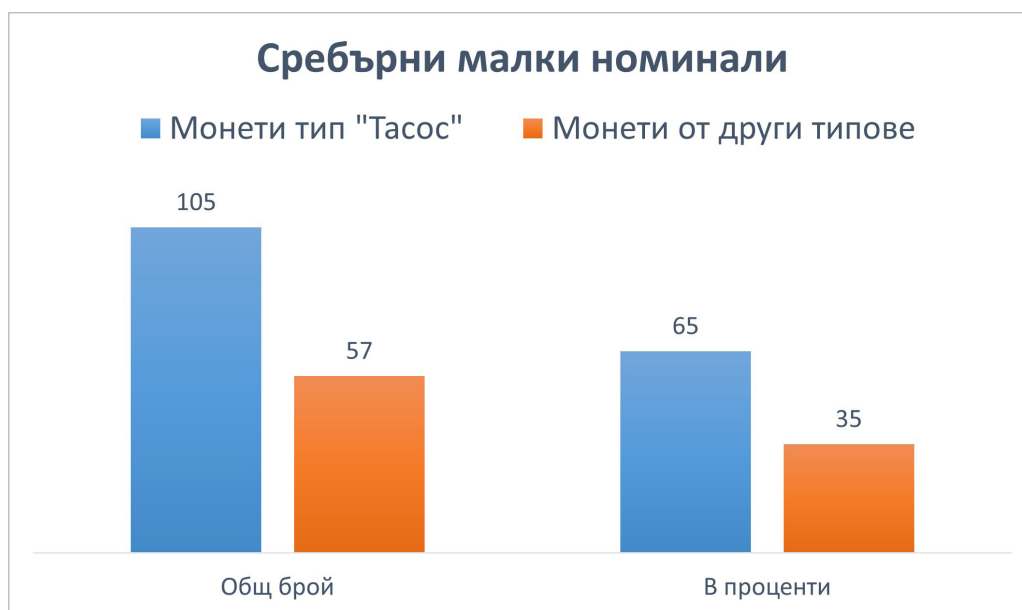

Фиг. 1. Монета от типа „Сатир/вдлъбнат квадрат“ от Югозападна Тракия (монета от експертиза по досъдебно производство от Югозападна България, фото: И. Прокопов).

Поредицата от находки на сребърни монети от дребни номинали в Югозападна Тракия от периода VI-V в. пр. Хр. води до редица въпроси. Темата за дребните номинали в колективни и единични находки в споменатия регион е обект на внимание на редица изследователи у нас, особено след публикуването на голямо количество емпиричен материал (СССНБулг. Vol. IV, VI, XI;). Най-емблематичните находки от с. Скребатно са обработени и публикувани (СССНБулг. IV, „Skrebatno – I“ (IGCH 720), nos. 353-536; „Skrebatno – II“, nos. 537-723.). Монетните печати и комбинациите между тях за най-разпространения в Югозападна Тракия тип „Сатир с кантарос/амфора“ са проучени. Това допълва информацията от вече публикуваната находка от с. Потами в Гърция (старо име Борово / Μπόροβο) на по-малко от 20 км южно от националната ни граница (Poulios 2002, 187–256). Сега е въпрос на време да се дооформи пълно изследване на печатите (die-study) за най-масовия тип „Сатир с кантарос / амфора“ (Le Rider 1967, 185–191; Picard 1999, 341–343; Picard 2000, 303–314).

В рамките на последните две десетилетия се откриха и публикуваха десетки малки колективни находки или групи монети (СССНБулг. IV, pp. 28-29; 94-114; СССРБулг. VI, pp. 33–34; 45–46; 56–62; 216–217; СССРБулг. XI, pp. 20–21; Grigorova-Gencheva, Prokopov 2017, 360–364; Хаджиева 2022, 92–135; Hadzhieva 2023, 59–69). Солидното изследване на Нина Хаджиева разглежда картината на монетната циркулация (Хаджиева 2021). В изследването бяха оповестени нови единични находки и фрагменти от монетни съкровища. Установена беше условната зона на разпространение на всеки един монетен тип. Получена беше информация за съотношението на монетните типове и номинали в находките. Разкрити са и нови места със следи от металообработка за цветни и благородни метали. Все още проблемът с емитента на монетите от тасоски тип остава дискуссионен. Голяма част от изследователите познават и поддържат идеята за пангейско монетосечение (срв. Picard 2022), но то не може да обясни племенните монети на север от Пангей и особено по долината на Средна Места и Западните Родопи. Според Тцамалис тези монети почти сигурно са от района на планината Пангей и на изток от нея (Picard 2006, 271; Tzamalīs 2011, 480). Проникването на въпросните типове дребни сребърни монети в района на Югозападна Тракия се отдава също и на възможните центрове на монетосечение в Родопите. Пример за ползването на сребърните находища за отсичане на монети са находките от обект „Мочура“ (Кисъов, Прокопов 2024, 5–46).

Фиг. 2. Разпределение на малките сребърни номинали (по Хаджиева 2021).

Необходимо е спазването на някои научни и методически насоки при изследването на тези номинали: да се установи със сигурност емитента; да се проучат зоните на разпространение на юг, югоизток и югозапад; да се установят точните координати на находките с достъпна информация за намирането; пълната информация да се нанесе на отделни карти за всеки тип; да се изготви die-study за всеки един от типовете; да се направят изследвания за елементния състав на материала и технологичните особености на производство на монетите (срв. Хаджиева 2023, 35–48); да се направи и успоредно изследване на метала от местата със следи от производство¹ (срв. Baltova, Zhekova 2022); да се установи и сравни произхода на метала за различните типове монети; да се изследва физическото състояние на откритите и съхранени монети за степента им на износване след участие в монетната циркулация.²

Фиг. 3. Монета от типа „Сатир / вдлъбнат квадрат“ със следи от активно участие в монетната циркулация (монета от експертиза по досъдебно производство от Югозападна България, фото: И. Прокопов).

¹ Подобно проучване дава неоспорими доказателства за съществуването на работилница за производство на монети.

² Монетите, укривани веднага след отсичането им са, характерни за съкровища, които не са участвали в монетната циркулация. Укриването им обикновено се свързва с драматични събития, попречили на собствениците да си ги вземат обратно.

Същотакое не е необходимо да се установи продължителността на използване и смесването с други монетни типове и да се проучи възможността за локални монетосечения извън обхвата на досегашните проучвания. Това са някои от основните задачи пред изследователите на този особено важен проблем за ранните сребърни монети от малък номинал.

ТАБЛИЦА НА СРЕБЪРНИ МОНЕТИ ОТ МАЛЪК НОМИНАЛ

№	Емитент	МОНЕТЕН ТИП	брой
1	Тип „Лете/Тасос“	Сатир седнал / вдлъбнат квадрат	2
2	Тип „Тасос“	Сатир в бяг надясно / вдлъбнат квадрат	27
3	Тип „Тасос“	Два делфина / вдлъбнат квадрат	13
4	Тип „Тасос“	Глава на сатир / два делфина	7
5	Тип „Тасос“	Глава на нимфа / делфин	1
6	Тип „Тасос“	Делфин / вдлъбнат квадрат	2
7	Тип „Тасос“	Сатир / амфора	40 + 11 (от две колективни находки)
8	Тип „Тасос“	Сатир / амфора (Сараток)	2
		ОБЩ БРОЙ МОНЕТИ ТИП „ТАСОС“	105 екз. 65 %

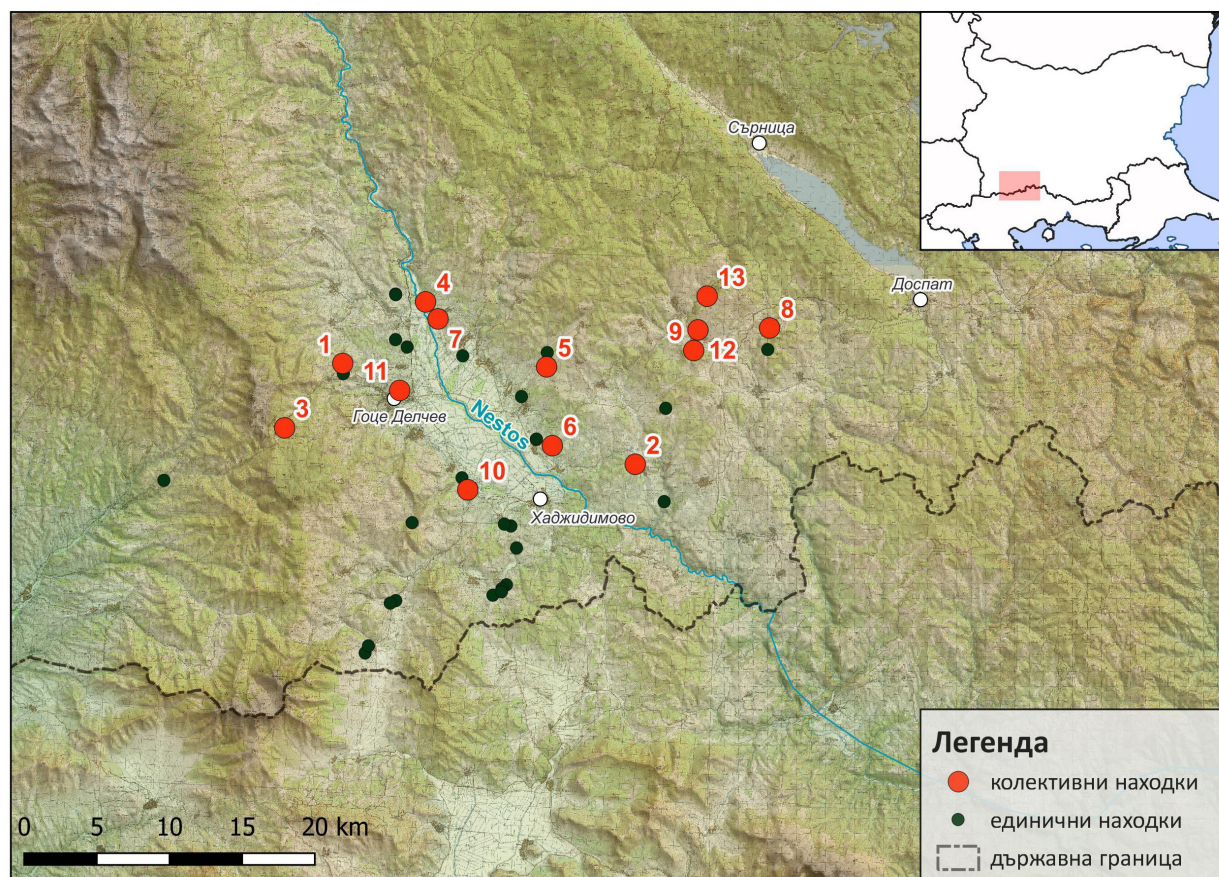
Фиг. 4. Разпределение по типове на сребърни монети от малък номинал в изследвания район (по Н. Хаджиева 2021).

Убеден съм, че за подобна работа е необходим интердисциплинарен екип и солиден проект с международно участие. В настоящия текст само ще очертая темата за един от ранните монетни типове „Сатир/вдлъбнат квадрат“ (срв. Хаджиева 2021, Лете Тип. 5). Не случайно при него в съвременната литература има различни варианти в определението му. Наричан е от изследователите тип „Лете – Сирус – Тасос“ (SNG Cop. 191–194; SNG Tübingen 1015; Winterthur 1378; Le Rider 1967, 4; HGC 6, 333; SNG ANS 970–972; Babelon Traité II 1580; Rosen Coll. 144; Psoma 2006, 61–86). Трябва да се подчертае обаче, че от гледна точка на иконографията няма безспорни данни, че това е монета, отсечена на о-в Тасос. По подобен начин стои и въпросът с много по-рядко срещания тип „Седнал сатир/вдлъбнат квадрат“ (SNG ANS 973; Хаджиева 2021, Лете Тип 4). Той е от същия период, но е малко по-ранен.

За да се оформи ясна картина на разпространението и плътността на находките от дребни сребърни номинали за периода VI–V в. пр. Хр. е важно да се извлече цялата възможна информация за всяка достъпна за изследване монета от всеки тип. Монети от типа „Сатир/вдлъбнат квадрат“ са документирани в следния находки в Югозападна Тракия:

1. „Добротино – 1999“ общ. Гоце Делчев: Находка с 13 броя сребърни монети от които 11 са от типа „Сатир/вдлъбнат квадрат“ (Хаджиева 2021, Инвентар IV.16).
2. „Западни Родопи – Места А6“: Находка с 11 броя сребърни монети от които 2 бр. са от типа „Сатир/вдлъбнат квадрат“ (Grigorova-Genchewa, Prokоров 2017, 360–364; Хаджиева 2021, Инвентар IV. 28).
3. „Проход Попови ливади – след 2010“: Находка с 5 броя сребърни монети от които 1 бр. е от типа „Сатир/вдлъбнат квадрат“ (Grigorova-Genchewa, Prokоров 2017, 360–364; Prokоров 2015, 232-240; Хаджиева 2021, Инвентар IV. 29).
4. „Балдево I – 1994“ общ. Гърмен: Находка с 20 броя сребърни монети от които неизвестен брой са от типа „Сатир/вдлъбнат квадрат“ (Хаджиева 2021, Инвентар IV. 30).
5. „Дебрен – 1996/7“, общ. Гърмен: 100 броя сребърни монети от които неизвестен брой са от типа „Сатир/вдлъбнат квадрат“ (Хаджиева 2021, Инвентар IV. 31).
6. „Хвостяне – 1998“, общ. Хаджидимово: 150 броя сребърни монети от които неизвестен брой са от типа „Сатир/вдлъбнат квадрат“ (Хаджиева 2021, Инвентар IV. 32).
7. „Балдево IV – 1996“ общ. Гърмен: 50+ броя сребърни монети от които неизвестен брой са от типа „Сатир/вдлъбнат квадрат“ (Хаджиева 2021, Инвентар IV. 48).
8. „Долините на р. Бистрица и р. Доспатска – 3 – след 2000 г.“: 7+ броя сребърни монети от които 6 броя са от типа „Сатир/вдлъбнат квадрат“. (CCCHBulg. VI, 2016, 60; Grigorova-Genchewa, Prokоров 2017, 360-364; Хаджиева 2021, Инвентар IV. 49).
9. „Гоцеделчевско III–след 2000“, района на Сатовча: 9 бр. сребърни монети от които 1 брой е от типа „Сатир/вдлъбнат квадрат“. (Grigorova-Genchewa, Prokоров 2017, 360-364; Хаджиева 2021, Инвентар IV. 51).
10. „Копривлен – 1998“, общ. Хаджидимово: В района на разкопките 2 броя сребърни монети от типа „Сатир/Вдлъбнат квадрат“ (Юркова 2002, 244-248; Хаджиева 2021, Инвентар IV. 53).
11. „Гоце Делчев – 1977“: 30 броя сребърни монети от които 2 броя са от типа „Сатир/вдлъбнат квадрат“ (CH 7.25; Теодосиев 2017, 8; Юркова 1979, 59; Юркова 1992, 16, 18); Хаджиева 2021, Инвентар IV. 54).
12. „Гоцеделчевско I – 2005“, района на Сатовча: две находки сребърни монети, от които 4 броя са от типа „Сатир/вдлъбнат квадрат“ (CH 7.25; Теодосиев 2017, 8; Прокопов 2007, 170; Grigorova-Genchewa, Prokоров 2017, 360-364; Хаджиева 2021, Инвентар IV. 58).
13. „Сатовчанско II – 2006“: 27 броя сребърни монети от които 7 броя са от типа „Сатир/Вдлъбнат квадрат“. (Теодосиев 2017, 20; Прокопов 2007, 169; Хаджиева 2021, Инвентар IV. 61).
14. Единични находки от типа „Сатир/вдлъбнат квадрат – 27 броя (Хаджиева 2021).

Картирането на находките, допълнено с резултатите от археологически проучванията обекти, дава възможност да се проследят подробно пътищата на разпространение и да се формулират някои наблюдения (Хаджиева 2021). За монетния тип „Сатир/вдлъбнат квадрат“ е очертана ясна зона на разпространение: на изток Сатовчанска община; на север землището на село Гърмен; на запад проходите свързващи долините на реките Места и Струма; на юг националната граница. Не е ясно какви са находките на юг за монети от изследвания тип.

Фиг. 5. Карта на колективни и единични находки на монети от типа „Сатир / вдлъбнат квадрат“ (по Н. Хаджиева; норемата на картата отговарят на опис на колективните находки по-горе).

Първото, което се вижда, е силната диспропорция на находките от левия и десния бряг на Средна Места. Реално на запад по десния бряг са регистрирани само няколко монети. От тях само 2 са с ясен контекст на откриване. Множеството находки, посочени като открити в Гоце Делчев и района, са всъщност без ясна географска позиция. Обвързването на местонамирането им с гр. Гоце Делчев е поради мястото му в административната система, като най-голямо селище в района. По-големият брой монети, включително в колективни находки, се откриват на изток и север-североизток. В находките без точна локализация по левия бряг на Места са документирани 27 монети от типа „Сатир/вдлъбнат квадрат“, представени в 5 малки находки или части от находки (Grigorova-Gencheva, Prokоров 2017, 360-364). Един екземпляр е документиран в колекцията на музея в Гоце Делчев (СССН-Bulg. VI, no. 4, p. 216). Като добавим и документираните 15 случайни единични находки (СССН-Bulg. VI, nos. 23-37), други три допълнително публикувани екземпляра (СССН-Bulg. XI, nos. 19-21) и проучените допълнително от Н. Хаджиева, виждаме група от около 60 реални монети с изображения и метрични данни. Общата бройка на регистрираните от Н. Хаджиева монети от този тип са над 100. Даже и без да включваме информацията за още монети, за които няма фотодокументация, получаваме сериозен обем, концентриран в един сравнително малък район.³

Идеята, че тези монети достигат до района в резултат само на търговия, като заплащане срещу стоки, може да бъде допълнена. Обичайно търговците боравят с големи количества и се разплащат с по-едри монети. Такива за епохата са сребърните статери,

³ Има и няколко документиранни монети от експертизи, които не могат да бъдат оповестени, защото не са изтекли досъдебните производства.

половин статери или тритета. Възможността концентрацията на дребните сребърни номинали да е свързана с производство, обработка на метал и сечене на монети не е изследвана целенасочено. Във връзка с това следва да се направи уточнение по кой стандарт или стандарти функционира финансовата система тогава и дали може да се приеме терминът драхма за типа „Сатир и нимфа/вдлъбнат квадрат“, съответно - обол за типа „Сатир/вдлъбнат квадрат“. Вижда се, че при определянето на номиналите има смесване на различни термини за един и същи тип.

Монетният тип „Сатир/вдлъбнат квадрат“ е първият масово срещан в Югозападна Тракия. Както и да го наричаме сега – сребърно хекте или 1/6 статер – номиналът на монетите от типа „Сатир/вдлъбнат квадрат“ е предназначен за по-дребни плащания на стоки за ежедневието или заплати. Предположението за малки плащания се потвърждава и от установеното наличие на фрагментирани монети от този тип с цел заплащане на по-малка сума от неговата номинална стойност

Фиг. 6. Пример за фрагментирана и силно износена монета от типа „Сатир/вдлъбнат квадрат“ (монета от експертиза по досъдебно производство от Югозападна България, фото: И. Прокопов).

Основният въпрос, който остава на този етап, е относно причината за голямата концентрация и плътност на находките⁴ на сравнително малка територия по долината на Средна Места и отчасти контактната зона долината на р. Струма. Необходимо е да се надгради постигнатото от Н. Хаджиева, която дава много аргументирано обяснение за характеристиката и обособяването на района от географска и топографска гледна точка.

Библиография

- A Babelon, E., 1907. *Traité des monnaies grecques et romaines*. Pt. II. Description historique. T. 1: Comprenant les monnaies grecques depuis les origines jusqu'aux guerres médiques. Paris, E. Leroux.
- CH 1-8: *Coin Hoards*, Vol. 1- 8. (eds.), Price, M. J. et al., Royal Numismatic Society, 1975-1994.
- CCCHBulg: *Coin Collections and Coin Hoards from Bulgaria* (CCCHBulg). Vol. I–X in series. Sofia, 2007–2021. (ed.) Ilya S. Prokopov; CCCHBulg. Vol. XI, (Ed.) Svetoslava Filipova, Sofia, 2022.
- Grigorova-Gencheva, V., Prokopov, I., 2017. "New Hoards with Small Denomination Coins of the Island of Thasos (6th – 5th century B.C.). Context, Interpretation and Dating", in: *Proceedings of XV International Numismatic Congress, Taormina 2015*, Vol. 1. (ed.), Caccamo Caltabiano, M., Roma – Messina, Arbor Sapientiae Editore, 360–364.

⁴ Терминът "плътност" е използван съгласно концепцията на Николай М. Теодосиев (Теодосиев 2017, VIII).

- Hadzhieva, N., 2023. New places with a large concentration of coins in the Valley of Middle Mesta in the 6th-4th centuries BC, BulgNR, Vol. 1 No. 1, 2023, 59-69. [DOI: 10.5281/zenodo.7750719]
- HGC 6: The Handbook of Greek Coinage Series. Classical Numismatic Group, Inc.
- Le Rider, G., 1967. Les monnaies Thasiennes. In: Guide de Thasos. Paris, 185-214, pl. I-V.
- Picard, O., 1999. Le commerce de l'argent dans la charte de Pistiros, Bulletin de Correspondance hellénique, 123/1, 331-346.
- Picard, O., 2000. Le monnayage de Thasos aux époques grecque et romaine. in: Y. Grandjean, Fr. Salviat (eds.), Guide de Thasos, 2e éd., 303-314.
- Picard, O., 2002. Mines, monnaies et impérialisme: conflits autour du Pangée (478-413 av. J.-C)", in: Rois, cités, nécropoles. Institutions, rites et monuments en Macédoine, (eds.), Guimier-Sorbets, A.-M., M. Hatzopoulos, Y. Morizot, Athènes, Centre de recherche sur l'Antiquité Grecque et Romaine, 2006, 269-283.
- Poulios, V., 2002. „Hoard of Silver Coins of Philip II, Thasos and Neapolis from Potami, Drama“, Αρχαιολογικόν Δελτίον 53, 1998 (2002), 187-256.
- Prokopov, I., 2015. One aspect (a flair) of the coin circulation in the area of settlements Belyovo – G. Spanchevo – Katuntsi during 6th – 1st c. BC. In: Studia in memoriam Tsonyae Drazheva. (=Известия на Народния музей Бургас, том V), Бургас, 232-240.
- Psoma, S., 2006. The "Lete" Coinage Reconsidered", in: (ed.), Vvan Alfen, P (ed.), Agoronomia: Studies in Money and Exchange Presented to John H. Kroll, New York, 61-86.
- Rosen 1983: Waggoner, N. (ed.). Early Greek Coins from the Collection of Jonathan P. Rosen(ed.), American Numismatic Society, New York, 1983.
- SNG ANS: Sylloge Nummorum Graecorum, USA, The Collection of the American Numismatic Society. (New York, 1969 - present).
- SNG Cop: Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal collection of coins and medals, Danish National Museum, Copenhagen, 1942-1979.
- SNG Tübingen: Sylloge Nummorum Graecorum, Deutschland, Münzsammlung Universität Tübingen. (Berlin, 1981-1998).
- IGCH: Thompson, M., O. Mørkholm, C. M. Kraay, (eds.) An Inventory of Greek Coin Hoards. Published for the International Numismatic Commission by the American Numismatic Society, New York, 1973.
- Tzamalīs, A. R. 2011 „Thraco-macedonian coins“, in: The evidence from the hoards, Proceedings of the XIV International Numismatic Congress Glasgow 2009, Vol. I, (ed.), Homles, N. Glasgow 2011, 473-486.
- Winterthur: Griechische Münzen in Winterthur, (ed.), Bloesch, Hansjörg, Winterthur, 1987.
- Кисьов, К., И. Прокопов. Скалното светилище на връх Циганско градище до с. Мочуре, община Рудзем, Годишник на регионален археологически музей – Пловдив Том XIII, Пловдив 2024, 5-46.
- Прокопов, И., 2007. Монетна циркулация в Югозападна Тракия през VI-IV в. пр. Хр., Известия на Исторически музей Кюстендил, XIV, 2007, 167-176.
- Теодосиев, Н., 2017. Опис на колективни монетни находки от България. Том 1, София.
- Хаджиева, Н., 2022. Нови наблюдения върху монетната циркулация в Югозападна Тракия през VI-IV в. пр. Хр., Културно наследство - състояние и перспективи, НБУ, 92-135.
- Хаджиева Н., 2023. Ранни сребърни монети от Югозападна Тракия (различен подход за анализ. Известия на Исторически музей – Кюстендил, XXIII, 35-48.
- Хаджиева, Н. 2021. Монетна циркулация в Югозападна Тракия (по средните и горните течения на Струма и Места) през VI-IV в. пр. Хр., Дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор“, Благоевград, 2021.
- Юркова, Й., 1979. Монетните съкровища, открити в България през 1975 и 1976 г. Археология 20, 4, 58-62.

Юркова, Й., 1992. Монетни съкровища от българските земи. Т. 1. Монетите на тракийските племена и владетели. София.

Юркова, Й., 2002. Ранни сребърни монети. В: Божкова, А, Делев, П. (ред.). Копривлен, том 1. Спасителни археологически проучвания по пътя Гоце Делчев – Драма 1998–1999 г. София, 244–248.